

ALINA SKIRGIELLO I ZOFIA SIDOROWICZ

KSIEGOZBIÓR FRANCISZKA BŁOŃSKIEGO

Krąg zainteresowań Franciszka Błońskiego (1867—1910) obejmował różne dziedziny nauki. Lekarz z wykształcenia, botanik z zamiłowania, racjonalizator techniki rolnej, był on równocześnie miłośnikiem książek i można powiedzieć — bibliofilem. Jego zamiłowania botaniczne ujawniały się w prowadzeniu badań mikologicznych oraz briologicznych na obszarze ówczesnego Królestwa Polskiego; czas swój poświęcał również florystyce badając rośliny kwiatowe Mazowsza i Gór Świętokrzyskich. Praktykując od r. 1891 w Spiczynicach na Ukrainie jako lekarz fabryczny w cukrowni, poza pracą zawodową interesował się techniką cukrownictwa i obmyślił świder selekcyjny do buraków «oparty na anatomicznej budowie buraka», publikując swój wynalazek w *Gazecie Cukrowniczej* w r. 1894 (Bieńkowska, Sidorowicz 1962).

Botaniką Błoński zajmował się wciąż niestrudzenie, pragnąc urzeczywistnić marzenie swego życia — opracowanie flory polskiej. Gromadził w tym celu bogate materiały zielnikowe i księgozbiór botaniczny, którego kompletowanie rozpoczął jeszcze w czasach uniwersyteckich; później, w Spiczynicach, mając dość duże możliwości finansowe, prenumerował czasopisma i powiększał swój księgozbiór kupując książki nie tylko w kraju, lecz także sprowadzając wiele z zagranicy. Ta jego działalność ma duże znaczenie, gdyż należy brać pod uwagę, że w owych latach rozwój nauki polskiej był uniemożliwiany. Utrzymując również ożywione stosunki z zagranicznymi botanikami otrzymywał od nich liczne prace. W trosce o zaplanowane skompletowanie potrzebnych mu materiałów zbierał je metodycznie, posługując się w tym celu katalogami antykwariatów i księgarni; notował przy tym na marginesie wykazów bibliograficznych (m. in. Cobresa) brakujące mu pozycje, względnie zaznaczał już posiadane. Zebrany w ten sposób księgozbiór świadczy o włożonej wien systematycznej pracy i o ogromnej dokładności tego miłośnika książek.

Zamiłowania bibliofilskie Błońskiego wyrażały się przede wszystkim w zbieraniu starych druków. Obecnie zbiór liczy 196 pozycji (przed drugą wojną światową — ponad 200, w tym 153 ściśle botanicznych). Ale nie ilość decyduje tu o wartości zbiorów, lecz rzadkość spotykanych pozycji w Polsce. W Katalogu Centralnym Starych Druków Biblioteki Narodowej nie notowane są wcale 101 pozycji z jego

zbiorów; 15 dzieł znajduje się jedynie w drugim egzemplarzu w Warszawie; wieloegzemplarzowych pozycji w Polsce jest zaledwie 7. Przykładowo warto wymienić kilka klasycznych prac, jak: K. Bauhin (*Historia plantarum...* 1650*; *Pinax...* 1671 i *Prodromus...* 1671), P. Boccone (*Icones...* 1677*), J. Breyn (*Cat. plant. exot...* 1678 i *Prodromi...* 1739), D. Chabraeus (*Stirpium icones...* 1666*), R. Dodonaeus (*Stirpium historiae...* 1583*), L. Fuchs (*De stirpium hist...* 1542), J. Ch. Kundmann (*Promptuarium...* 1726), Fr. Leysser (*Flora halensis...* 1783), M. de l'Obel (*Plantarum... historia* 1576*), A. Lonicer (*Kreuterbuch...* 1604), P. S. Pallas (*Enum. plant...* 1781), G. Reyger (*Tentamen florae gedanensis* 1764/66), G. Rouillius (*Hist. gen. plant...* 1586*), J. Schreber (*Spicilegium...* 1771; *Plant. unilabit...* 1773), E. Schwenckfelt (*Stirpium... Silesiae catalogus...* 1600), L. Thurneysser (*Hist...* 1578*), P. Usteri (*Delectus...* 1790), J. Wohlleben (*Suppl...* 1796). Wiele egzemplarzy jest w doskonałym stanie (jak np. Breyn czy Lonicer), liczne z nich mają pod ilustracjami i na marginesach odręczne podpisy oraz uwagi Błońskiego. Czasami nawet na okładce notował on źródło nabycia danej książki. Druki nowsze również noszą jego notatki, np. niedatowane odbitki — rok wydania, co świadczy o dokładności bibliograficznej właściciela księgozbioru. Broszurowane wydawnictwa oprował w szare płótno łącząc odbitki wiążące się tematycznie i niebieskim ółwkiem wypisując na okładce temat takiego klocka.

Trzonem ściśle botanicznej części księgozbioru Błońskiego, liczącego dzisiaj około 2000 pozycji, a przed wojną światową — 2272, są opracowania dotyczące flory Polski i krajów ościennych. Jedna czwarta tych opracowań wiąże się z florą Niemiec i Austrii, a tyleż mniej więcej z florą terenów Związku Radzieckiego. Pozostałe — to opracowania florystyczne Czech, Węgier, Rumunii i Jugosławii, a także dotyczące flory Polski. Kilkadziesiąt, często ciekawych i rzadkich pozycji książkowych jak również starych druków, dotyczy Śląska. Rzadsze pozycje florystyczne tego regionu, a także Pomorza i Mazur, uwzględnione zostały w pracy Bieńkowskiej i Sidorowicz (1962). Tutaj natomiast można wspomnieć o niezamieszczonych tam pozycjach z zakresu flory Niemiec z pogranicza dzisiejszej Polski, a także monarchii austriackiej jako pogranicza Śląska przed pierwszą wojną światową. Z austriackich opracowań w księgozbiornie znajdują się prace np.: H. Crantz, J. G. Gleditscha, W. Kramera, G. Beck von Mannagetty, K. Ettingshausena i in.; z niemieckich — prace J. S. Elsholtza, P. Hartmanna, E. Brandesa, A. Dietricha, D. Dietricha, O. Drude, A. Hallera, K. Prantla, L. Rabenhorsta, H. Reichenbacha, K. Willdenowa i wielu innych. Kilkanaście pozycji, przeważnie starych druków, dotyczy flory Francji i Szwajcarii.

Księgozbiór obejmuje kilkaset opracowań monograficznych rodzajów i gatunków roślin, głównie z zakresu mikologii, dziedziny najbardziej interesującej Błońskiego, m. in. E. M. Friesa, A. A. Jaczewskiego, L. Quéleta *, C. C. Gilleta *; nieco prac dotyczy historii botaniki, paleobotaniki, ogrodów botanicznych, fizjologii i anatomii roślin. Są sprawozdania towarzystw botanicznych, materiały z kongresów i zjazdów. Nie braknie też wydawnictw podstawowych, jak *Index Kewensis* z dwoma suplementami, słowników botanicznych, bibliografii Cobresa i Pritzela,

Zagięły natomiast w czasie drugiej wojny światowej bibliografie A. H. Hallera, J. Schultesa i J. Seguiera, brak jest dzieł Sprengla, Sachsa i Greena wspomnianych przez B. Hryniewieckiego (1949) w artykule o bibliotece Błońskiego. Zagięła również *Bibliotheca botanica Linneusza* z r. 1747, zaznaczona przez Błońskiego wyrazem «mam» w bibliografii Cobresa.

Książki o tematyce ściśle botanicznej nie zamykają całości księgozbioru. Są tu pozycje geologiczne i klimatologiczne o tekście wiążącym się z opisami świata roślinnego, spisy statystyczno-topograficzne przeważnie zachodnich gubernii Rosji, ale również i Śląska, jak np. J. G. Knie z r. 1845, a także opisy podróży, przede wszystkim po krajach ościennych. Błoński, niezwykle systematyczny, zaginał rozek kartki, na której autor opisywał florę, albo też na karcie tytułowej odnotowywał tę stronę; odnotowywał również brak interesującego go materiału. W celu skompletowania tej części księgozbioru kupował bibliograficzne opisy podróży.

W związku z pracą w cukrowni i zainteresowaniem naukami rolniczymi i leśnymi Błoński gromadził prace (również i stare druki) z dziedziny rolnictwa, ogrodnictwa, leśnictwa, a nawet łowiectwa i, jak zwykle, wiele bibliografii z tych dziedzin, głównie niemieckich i rosyjskich. Niewiele jest natomiast pozycji z nauk lekarskich łączących się z umiłowaną botaniką. Jest np. praca Hayna z r. 1847 dotycząca farmacji Śląska, a także kilka opisów uzdrowisk — głównie ze względu na poszukiwane przez niego opisy flory.

Z 844 tomów czasopism zagięły tylko nieliczne; pozostałe świadczą o tym, że Błoński posiadał komplety przyrodniczych czasopism polskich, zagraniczne czasopisma botaniczne i leśne oraz czasopisma towarzystw botanicznych i przyrodniczych prowadzące dział botaniczny. Znajduje się wśród nich nieco czasopism lekarskich.

Losy tak celowo i pracowicie zebranego księgozbioru były dość niecodzienne. Po śmierci Błońskiego księgozbiór wraz z zielnikami został w 1913 roku zakupiony od wdowy (Eugenii Fałęckiej) przez Towarzystwo Naukowe Warszawskie za 1500 rubli. Stanowił on bibliotekę podręczną Gabinetu Botanicznego TNW, prowadzonego przez prof. dr Z. Wóycickiego. Po pierwszej wojnie światowej księgozbiór ten, jako depozyt złożony w Zakładzie Systematyki i Geografii Roślin Uniwersytetu Warszawskiego, przejął prof. dr B. Hryniewiecki; znacznie później, bo w 1936 r., wymieniony Zakład otrzymał także zielniki Błońskiego jako dar TNW.

W czasie drugiej wojny światowej, wobec wydanego przez okupanta nakazu natychmiastowego zwolnienia budynków w Ogrodzie Botanicznym, prof. B. Hryniewiecki wraz ze współpracownikami zabezpieczyli księgozbiór Błońskiego umieszczając część jego w Bibliotece Uniwersyteckiej, kilkadziesiąt starych druków w ówczesnej Wyższej Szkole Handlowej, kilkadziesiąt innych dzieł — w pomieszczeniu Komisji Likwidacyjnej Uniwersytetu przy ul. Traugutta, które zostało spalone w 1944 roku; prof. Hryniewiecki sądził, że spłonął cały księgozbiór; w ogromie wypadków uszło jego uwagi, że trzon księgozbioru wraz z księgozbiorem Zakładu został ukryty w Bibliotece Uniwersyteckiej.

Ponieważ książki i czasopisma, które trafiły do Bibl. Uniw. Warsz., nosiły

sygnatury TNW, po zakończeniu wojny zostały wcielone do ocalałego w większej części księgozbioru Biblioteki Centralnej TNW. Odtąd dzielił on koleje losu tej biblioteki tworzącej, po rozwiązaniu TNW, część Biblioteki PAN, najpierw w Pałacu Staszica, później na VI piętrze Pałacu Kultury i Nauki, gdzie się obecnie znajduje.

Zbiegiem okoliczności księgozbiór Błońskiego został zidentyfikowany przez autorki dopiero w styczniu 1961 roku. Obejmuje w Bibliotece PAN sygnatury od T. 25000 do T. 28593 z lukami obejmującymi około 300 książek zaginionych podczas wojny, względnie znajdujących się w Zakładzie Syst. i Geogr. Roślin Uniw. Warsz. (oznaczone gwiazdką). Kilkanaście książek — bezpośrednio po nabyciu księgozbioru od wdowy — włączono do księgozbioru b. Biblioteki Centralnej TNW (np. sygnatura T. 6366). Kilka dubletów z księgozbioru Błońskiego, stanowiących późniejszą własność prof. Z. Wóycickiego, włączono do księgozbioru właściwej Biblioteki PAN.

Czasopisma przy inwentaryzacji i porządkowaniu księgozbioru TNW po II wojnie światowej zostały wydzielone i przesygnowane; obecnie znajdują się w magazynie czasopism Biblioteki PAN nie w zwartym ciągu, lecz w różnych miejscach, zależnie od posiadanych sygnatur. Poniosły one większe straty niż wydawnictwa zwarte, niektóre zostały zdekompletowane, jednego tytułu brak całkowicie (*Jahrbücher d. Schles. Gesch. für Vaterl. Cultur 1837—1897*).

Księgozbiór jest na ogół dobrze zachowany, jeśli chodzi o stan książek; przy niektórych działach znajdują się ręcznie pisane indeksy (jak np. w *Index fungorum* Dietricha, sporządzony przez A. Skirgiełło w 1935 r.), dołączone są luźne stare notatki nie tylko Błońskiego, co też do pewnego stopnia świadczy o stanie zachowania. Niektóre jednak egzemplarze noszą ślady przejść wojennych.

Można spodziewać się, że botanicy poszukujący licznych starych dzieł — znajdą je właśnie w tym cennym księgozbiórze Błońskiego.

*Zakład Systematyki i Geografii Roślin
Uniwersytetu Warszawskiego*

oraz

*Instytut Zoologiczny
Polskiej Akademii Nauk*

LITERATURA

- Bieńkowska B., Sidorowicz Z., 1962. Księgozbiór byłego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej, S.A.*, z. 6: 56—57, 72—75, 103—108 i passim.
- Hryniewiecki B., 1910. Franciszek Błoński [wspomnienie pośmiertne z portretem], *Kosmos* 35: 792—796.
- Hryniewiecki B., 1910. [Wspomnienie pośmiertne o Fr. Błońskim], *Kurjer Warszawski*, wyd. poranne, 90, nr 118.
- Hryniewiecki B., 1910. Franciszek Błoński [nekrolog], *Trudy Bot. Sada* 11 (3): 259—265.
- Hryniewiecki B., 1911. *Cenne zbiory*, *Kurjer Warszawski*, nr 162.
- Hryniewiecki B., 1931. *Zarys historii botaniki w Polsce*, Warszawa.
- Hryniewiecki B., 1933. *Précis de l'Histoire de la Botanique en Pologne, Extr. de l'Hist. Sommaire des sciences en Pologne publiée à l'occasion du VII Congrès Intern. des sciences historiques: 12, Cracovie.*

- Hryniewiecki B., 1936. Błoński Franciszek, *Polski Słownik Biograficzny* 2: 138, Kraków.
- Hryniewiecki B., 1948. Rozwój botaniki w Polsce. *Historia Nauki Polskiej w Monografiach* 8: 12, Kraków.
- Hryniewiecki B., 1949. Biblioteka botaniczna dr Franciszka Błońskiego, *Nadb. ze Spraw. pos. Wydz. IV Nauk Biol. TNW* 42.
- Hryniewiecki B., 1954. Pierwsze flory okolic Warszawy, *Mon. Bot.* 2: 62.
- Nawroczyński B., 1950. *Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Materiały do jego dziejów w latach 1907—1950*, Warszawa.
- Sidorowicz Z., 1961. Cenny księgozbiór odnaleziony po 15 latach, *Problemy* 17 (4): 291—292.
- Sprawozdania roczne ze stanu i działalności Towarzystwa Naukowego Warszawskiego [za lata] 1908—1913; [od roku 1914 wychodziły pod tytułem] *Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego* [za lata] 1914—1919 i 1925—1951 [w latach 1920—1924 *Rocznik* nie ukazywał się].
- 1910. Ś.p. Franciszek Błoński, *Wszechświat* 29 (19): 303—304.
- 1963. Błoński Franciszek, *Wielka Encykl. Powsz. PWN*, 2—20.